

Petra Slavíková a Klára Hannová

hrou
k jazykovým
dovednostem
dětí
předškolního
věku
s odlišným
mateřským
jazykem

Petra Slavíková a Klára Hannová

hrou k jazykovým dovednostem dětí předškolního věku s odlišným mateřským jazykem

Publikace vznikla v rámci aktivit NPI ČR na podporu pedagogickým pracovníkům vzdělávajícím žáky cizince za finanční podpory MV ČR a MŠMT ČR.

Obsah

Úvod	6
TEORETICKÁ ČÁST	7
1 Dítě s odlišným mateřským jazykem v mateřské škole	7
1.1 Pedagogická diagnostika a diagnostika jazykové úrovně dítěte s odlišným mateřským jazykem	8
1.2 Jazykový vývoj dítěte s odlišným mateřským jazykem	10
1.3 Didaktické postupy uplatňované v jazykovém vzdělávání dítěte s odlišným mateřským jazykem	13
2 Adaptace a inkluze dítěte s odlišným mateřským jazykem v novém prostředí mateřské školy	18
2.1 Seznámení s rodinou dítěte	18
2.2 Specifika podpory, spolupráce a komunikace s rodinou dítěte	19
2.3 Příprava (jazykově) přátelského prostředí pro děti a rodiče s odlišným mateřským jazykem	21
2.4 Adaptace a inkluze dítěte s odlišným mateřským jazykem	25
PRAKTICKÁ ČÁST	29
3 Charakteristika strukturování zásobníku jazykových her	29
3.1 Lexikálně-sémantická rovina	31
3.2 Morfologicko-syntaktická rovina	31
3.3 Foneticko-fonologická rovina	32
3.4 Pragmatická rovina	33
Závěr	34
Medailonky	35

Úvod

Milé čtenářky, milí čtenáři,

v rukou držíte publikaci, která je primárně určena pedagogům a asistentům pedagoga na úrovni předškolního vzdělávání, jež se ve své pedagogické praxi setkávají s dětmi s odlišným mateřským jazykem, tedy dětmi, které jsou vzdělávány v jazyce, který není jejich rodný (dále OMJ).

Tato publikace je stručným **praktickým** průvodcem pedagoga; věnuje se vymezení hlavního pojmu dítě s odlišným mateřským jazykem, nutné přípravě pedagoga před nástupem takového dítěte do třídy, přípravě třídy a pomůcek, adaptačnímu a integračnímu procesu dítěte, jeho pedagogické diagnostice a dalšímu systematickému jazykovému rozvoji nebo specifickým komunikace s rodinou dítěte. Část publikace tvoří **soubor osvědčených** her směřujících k budování jazykových dovedností. Herní princip je zvolen účelně z důvodu nastavení uvolněné atmosféry, ve které dítě s OMJ projevuje chuť a radost z poznávání nového jazyka. Umožňuje mu zažít úspěch a probouzí motivaci k dalšímu učení. Zároveň dítě vede k sociální interakci a komunikaci s dalšími vrstevníky, protože si většinou hrají v menších skupinkách.

Pevně věříme, že jednoduché jazykové hry poslouží vašim dětem s OMJ tak dobře, jako se osvědčily nám. Doufáme, že také budete svědky radosti v očích dětí při hrách, ve kterých se učí nejen sociálním, ale také jazykovým dovednostem. Jsme přesvědčené, že vklad do jazykového rozvoje dětí má v takovéto formě nesmírný význam.

Vaše autorky

TEORETICKÁ ČÁST

Teoretická část této publikace se zaměřuje na hlavní oblasti problematiky, a to dítě s odlišným mateřským jazykem v souvislosti s předškolním vzděláváním v mateřské škole, spolupráci vzdělávací instituce s rodinou dítěte, postupnou adaptaci a inkluzi dítěte v novém prostředí.

1 Dítě s odlišným mateřským jazykem v mateřské škole

Koho vlastně považujeme v tomto textu za **dítě s odlišným mateřským jazykem**? Z pedagogického hlediska sem řadíme děti, které jsou dětmi cizinců, imigrantů nebo smíšených manželství. Takové děti neovládají český jazyk a nerozumějí mu, nebo jej ovládají v omezené míře, protože se nejedná o jejich mateřský jazyk. Z toho důvodu pracujeme s pojmem dítě s odlišným mateřským jazykem, který poukazuje na hlavní znak, jenž začleňování dětí činí obtížným.

Děti s OMJ tvoří **nesourodou** skupinu jak **věkově**, tak odlišnými potřebami v jazykové podpoře. Prostřednictvím cíleného rozvoje a podpory je možné rozvíjet specifické jazykové dovednosti i v prostředí běžných mateřských škol, avšak úzká **spolupráce** s rodiči dítěte celý proces výrazně usnadňuje a zkvalitňuje. Přesto si musíme být vědomi toho, že **neexistuje** zaručený jednoduchý a univerzálně platný „recept“ na rozvoj jazykových dovedností všech dětí s OMJ. To, co skutečně funguje, je otevřený, přátelský, respektující a inkluzivní **přístup pedagoga**. Svým přístupem v této oblasti pedagog předává hodnotu jedinečnosti každého z nás a poukazuje na cennou pestrost kultur a jazyků.

V českém předškolním vzdělávání se v posledních letech stalo běžné, že jsou ve třídě přítomné také děti s odlišným mateřským jazykem. Děti s OMJ mají právo na vzdělávání **za stejných podmínek** jako občané České republiky. Podle § 16 zákona 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon) je dítě, které potřebuje k naplňování svých vzdělávacích možností nebo k uplatnění nebo užívání svých práv na rovnoprávném základě s ostatními poskytnutí podpůrných opatření, dítětem se speciálními vzdělávacími potřebami. Takovým dítětem tedy bezesporu může být dítě s OMJ. Možnosti nastavení a uplatnění podpůrných opatření, která realizuje

mateřská škola, jsou formulovány ve vyhlášce č. 27/2016 Sb. o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných. **Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání** (dále RVP PV) je základním východiskem pro přípravu vzdělávacích programů pro děti se speciálními vzdělávacími potřebami (RVP PV, 2021, s. 35)¹ a oporou k poskytování podpůrných opatření. Jazykové přípravě dětí s nedostatečnou znalostí českého jazyka je věnována samostatná podkapitola (RVP PV, 2021, s. 37), v níž je mimo jiné doporučeno uplatňovat podpůrný materiál při vzdělávání dětí s nedostatečnou znalostí českého jazyka, tzv. Kurikulum češtiny jako druhého jazyka pro povinné předškolní vzdělávání.²

Záměry předškolního vzdělávání a rámcové cíle jsou pro všechny děti **tožné**. Pro děti se speciálními vzdělávacími potřebami, v našem případě děti s OMJ, vytváří pedagog optimální podmínky k rozvoji **individuálních potřeb** každého z nich odpovídající jeho možnostem. Uplatňovaná podpůrná opatření cílí k maximálnímu rozvoji **vzdělávacího potenciálu** dítěte. Podmínkou úspěšného vzdělávání dítěte je volba vhodných vzdělávacích prostředků a metod a také **profesionální přístup** všech zúčastněných pedagogických pracovníků. Pro děti s OMJ, stejně jako pro všechny děti předškolního věku, je velmi podstatný **citlivý, přiměřený a pozitivní přístup**. Z toho důvodu je nezbytné úzce **spolupracovat** s rodiči a případně využívat služby školských poradenských zařízení.³

1.1 Pedagogická diagnostika a diagnostika jazykové úrovně dítěte s odlišným mateřským jazykem

Díky **každodennímu a dlouhodobému** styku s dítětem plní předškolní vzdělávání také úlohu **diagnostickou**. Na základě znalosti vývojové psychologie, silných a slabých stránek dítěte, úrovně rozvoje a rozvojových možností navíc dětem s OMJ umožňuje poskytovat včasnou **speciálně pedagogickou péči**. Ta následovně zvyšuje vzdělávací **šance** dětí.

Pedagogická diagnostika je komplexní proces, jehož cílem je posouzení a zhodnocení vzdělávacího procesu u dětí.³ Jejím prostřednictvím předškolní pedagog zjišťuje úroveň psychických funkcí dítěte, doplňuje anamnestické údaje a informace o rodině, uvědomuje si vliv společnosti, kultury a mateřského jazyka. Díky diagnostice pedagog zjišťuje, v jaké

1 http://www.nuv.cz/uploads/RVP_PV_2021.pdf

2 <https://www.msmt.cz/file/55831/>

3 ZELINKOVÁ, O., Pedagogická diagnostika a individuální vzdělávací program, Praha: Portál, 2007.

etapě vývoje se dítě nachází a zda probíhá rozvoj v souladu s očekávanou úrovní (např. v oblasti sebeobsluhy, jemné a hrubé motoriky, sociálních dovedností, zájmů). Na základě výsledků diagnostiky hledá pedagog následující kroky směřující k optimálnímu rozvoji schopností a dovedností vzhledem k možnostem dítěte.

Při práci s dětmi s OMJ je nutné se zaměřit mimo jiné na tzv. **jazykovou diagnostiku**. Umožňuje pedagogovi zmapovat jazykovou **úroveň** dítěte a podle ní si stanovit **konkrétní cíle** dalšího postupu; ty po určitém období vyhodnotit a stanovit cíle nové atd. Takovýto **systematický** a plánovitý postup zvyšuje efektivitu rozvoje řeči a jazyka. Diagnostický materiál by měl hledět na jazykový rozvoj optikou všech čtyř jazykových rovin, tedy **slovní zásoby, gramatiky, výslovnosti a praktického využití** (více viz podkapitola 1.2, kapitola 3). Stanovené oblasti by měly vycházet z běžné potřeby užití jazyka dítěte předškolního věku (např. znalost názvů jídla, oblečení a předmětů kolem nás, potřeba porozumět a dorozumět se, popsat své potřeby a zájmy).

Konkrétní tipy k jazykové diagnostice dovedností dítěte s OMJ:

- Komunikuje verbálně s rodiči mateřským jazykem přiměřeně svému věku?
- Reaguje na pozdrav? Umí pozdravit?
- Reaguje na jednoduché instrukce/pokyny pedagoga?
- Umí vyjádřit své nejnnutnější potřeby?
- Komunikuje s vrstevníky a pedagogy? Je si jistě při rozhovoru?
- Rozumí a správně užívá slovní zásobu (např. týkající se režimu dne, věcí denní potřeby, jídla, oblečení, barev, zvířat)?
- Používá izolovaná slova, slovní spojení nebo mluví ve větách? Popíše jednoduchou situaci/příběh/zážitek?

- Vyslovuje správně všechny hlásky? Která ano, které ne?
- Respektuje gramatickou strukturu (např. užívá správně rod, skloňování, časování, číslovky, tvarosloví, předložky)? Co ano, co ne?

1.2 Jazykový vývoj dítěte s odlišným mateřským jazykem

Komunikační schopnosti a dovednosti jsou velice podstatné pro všechny děti navštěvující mateřskou školu. O to více na ně musíme dbát u dítěte s OMJ, protože se jedná o **prostředek** k vyjádření potřeb a formulování myšlenek. A právě neovládání českého jazyka je pro takové dítě velkou **překážkou**, kterou je dobré postupně překonávat ještě před nástupem do základní školy, kde budou nároky narůstat.

Jazykový vývoj **dítěte předškolního věku** probíhá obecně v několika fázích.⁴ Jedná se o:

- **stadium emocionálně-volní** – od 1 roku, dítě vyjadřuje pocity, přání a prosby jednoslovně a spojuje je s konkrétními věcmi a osobami;
- **asociačně-reprodukční** – kolem 2,5 let, dítě používá slova k pojmenování věcí, situací, jevů a podobností (asociací);
- **logických pojmů** – kolem 3 let, dítě přechází od propojení slov s konkrétními jevy k abstraktnějšímu propojení slov s jejich obsahem;
- **intelektualizace řeči** – cca od 4 let, dítě si rozšiřuje slovní zásobu, prohlubuje porozumění jejího obsahu a upřesňuje gramatické formy. Začíná používat vnitřní řeč jako prostředek myšlenkových operací.

Poskytnout odpovídající jazykovou podporu adekvátní jazykovému vývoji konkrétního dítěte s OMJ vyžaduje **individuální** přístup ze strany pedagoga. Každé dítě s OMJ pochází z odlišných **kulturních a jazykových**

⁴ SOVÁK, M. Logopedie. Praha: SPN, 1972.

podmínek, a nelze tedy uplatnit jednoduchý, všeobecně platný recept na jejich jazykový rozvoj. Pro pedagoga je dobré vědět, z jakých jazykových rodinných podmínek dítě pochází; zda každý rodič mluví jiným jazykem a dítě si osvojuje dva jazyky **paralelně**, nebo zda rodiče mluví jiným mateřským jazykem než českým a dítě si jej osvojuje **následně**. Je dobré si uvědomit, že dvojjazyčnost, tzv. **bilíngvismus**, přináší do života dítěte výhody i nevýhody. Kulturní odlišnosti rodiny a mateřské školy mohou přinášet **vnitřní rozpolcenost** v identitě, jež může v důsledku vyústit v problémové chování. V krajním případě, většinou za přítomnosti vrozené indispozice (opožděný vývoj řeči, dysfázie, PAS, opožděný psychomotorický vývoj a další), může vícejazyčnost komplikovat už tak narušený vývoj řeči a znesnadňovat reedukaci odhalených poruch. Neporozumění jazyku může také negativně působit na **kognitivní rozvoj** dítěte s OMJ, které vzdělávací nabídce dostatečně nerozumí. Celkově se u těchto dětí můžeme setkat se třemi úrovněmi, na nichž dítě jazyky ovládá:

- mateřský a český jazyk je na výborné úrovni;
- mateřský jazyk je na vysoké úrovni, český jazyk na nízké;
- mateřský a český jazyk jsou na nízké úrovni.

Pedagog může vytvořit **plán pedagogické podpory** (dále PLPP) nebo na základě doporučení školského poradenského zařízení (dále ŠPZ) může sestavit **individuální vzdělávací plán** (dále IVP). V nich je naplánován systém rozvoje na základě pedagogické a jazykové diagnostiky a konkrétně uvádí, co, kdy a jakým způsobem chce dítě s OMJ naučit. Díky cílenému **plánování** a **organizaci**, respektu k **potřebám** dítěte s OMJ, **diagnostice**, a s respektem k **podmínkám** v mateřské škole (počet dětí ve třídě, personální složení apod.) je možné utvářet adekvátní podmínky pro účinný jazykový rozvoj dítěte. Mysleme na to, abychom v jazykovém rozvoji neopomíjeli ani jednu ze **čtyř jazykových rovin**, v nichž se utvářejí jazykové dovednosti. Jsou to tyto roviny:

- lexikálně-sémantická – slovní zásoba;
- morfologicko-syntaktická – gramatická;

- foneticko-fonologická – výslovnost;
- pragmatická – užití jazyka v praxi, běžném životě.

Výše jmenovaná stadia jazykového vývoje se v určitém období stávají tzv. **senzitivními fázemi** pro učení se jazyka/ků. Dítě si uvědomuje, že slova se objevují v určitých kontextech a že mají své funkce. Aniž bychom mu vysvětlovali pravidla gramatiky, osvojí si danou jazykovou formu tím, že v ní zaznamená nějakou **pravidelnost** a tu následně **uplatňuje** ve stejných nebo podobných kontextech. Citlivá fáze pro učení **fonematické** (vnímání a rozlišování fonémů, hlásek) vnímavosti v jazyku/cích je nejvyšší v raném dětství. Do tří let věku se v mozkových centrech pro řeč hbitě množí buňky, jež jejich velikost, a tedy i jazykové předpoklady určují. Potom jejich proces množení ustává a s ním i vnímání distinktivních rysů hlásek, které je nezbytné pro rané osvojování jakéhokoli jazyka.⁵ Pro dítě s OMJ je tedy důležité přijít do kontaktu s novým jazykem co nejdříve, aby si **zafixovalo nové** hlásky.

S jakými problémy se můžeme setkávat během jazykového rozvoje?

V průběhu jazykového vývoje můžeme mít někdy pocit, že se dítě ničemu novému neučí nebo že stagnuje. Přesto, že to tak vnímáme, nemusí tomu tak být.

Dítě může prožívat tzv. **tiché období**, ve kterém pasivně poslouchá a přijímá jazyk. Toto období je přirozenou součástí jazykového rozvoje a může trvat i několik měsíců. S dítětem pracujeme vytrvale dál a zbytečně nevyvíjíme nátlak.

Můžeme být také svědky toho, že dítě **opakuje, ale obsahu nerozumí**. Abychom této situaci předešli, je dobré v průběhu her ověřovat porozumění slovní zásoby a také nepodceňovat názornost.

Je přirozené, že dítě v určité míře již osvojenou **slovní zásobu zapomíná**. Pro dítě může být český jazyk velice vzdálený od jeho mateřského jazyka a také pro něj může být mateřská škola jedinou institucí, ve které s českým jazykem přichází do styku. Namísto netrpělivosti slovní zásobu často opakujeme a na osvojená slova systematicky nabalujeme nová.

⁵ SODORO, J., ALLINDER, R. M., RANKIN-ERICSSON, J. K. Assessment of phonological awareness: Review of Methods and Tools. Educational Psychology Review, 2002, (14)3.

Rodina dítěte s OMJ může zásadně pomoci tím, že mu umožní kontakt s češtinou v co nejvyšší míře (např. setkávání s českými vrstevníky, učení se jazyka společně s dítětem, pouštění pohádek v češtině, opakování písní z mateřské školy).

Můžeme se setkat také s dítětem **stydlivým** a plným **ostychu** z komunikace. Takové dítě je stydlivé pravděpodobně již svou povahou, a český jazyk může jeho ostych ještě umocňovat. Proto potřebuje častěji podporu, ocenění, pochvalu a dodání odvahy.

Neméně časté je míchání slovní zásoby dvou jazyků, tzv. **mixing**. Dítě s OMJ může zaměňovat slovní zásobu z toho důvodu, že slovo vhodněji vystihuje obsah sdělení, nemůže si vzpomenout na výraz v osvojeném jazyce, chce vyjádřit příslušnost k nějaké skupině nebo může být nesoustředěné a unavené. U dětí s OMJ může docházet také k tzv. **interferenci**, což je jev, ve kterém přenáší jazykové struktury z jednoho jazyka do druhého. Zejména při mixingu a interferenci reagujeme na dětské vyjádření zopakováním obsahu s parafrází a citlivým důrazem na zaměněné slovo, tentokrát však v českém jazyce.

1.3 Didaktické postupy uplatňované v jazykovém vzdělávání dítěte s odlišným mateřským jazykem

Preprimární pedagog je průvodce v novém, zatím neznámém světě – ve světě institucionálního vzdělávání. Práce pedagoga s dítětem s OMJ je obtížnou disciplínou, v níž by měl respektovat potřeby **každého dítěte** a zároveň **pracovat s celou skupinou**. To si žádá vysoké nároky na pedagogické schopnosti, profesionalitu, přípravu, čas, energii, specifický přístup a způsob práce. Je dobré mít na paměti, že jazykový rozvoj ve všech jazykových rovinách probíhá v mateřské škole nejen při **individuální práci** pedagoga s dětmi s OMJ, ale i při **řízených činnostech a běžném režimu dne**.

Při práci s dětmi s OMJ **obecně** aplikujeme tyto **didaktické zásady**:

- **porozumění** – průběžně si ověřujeme, zda dítě s OMJ opravdu rozumí, nebo jen napodobuje (např. pohybovou reakcí, otázkou);

- **názornost** – k užívaným textům (např. písně, pohádky, činnosti všedního dne) používáme názorné podklady (např. objekty, obrázky, pohyby), aby dítě mělo vizuální oporu zejména ve chvílích, kdy si nebude jisté obsahovým významem slov. Jsme si zároveň vědomi, že se dítě rychle unaví a ztrácí zájem, zejména ve chvíli, kdy hůře rozumí. Názornost pak také pomáhá udržet pozornost a atraktivitu činnosti;
- **zjednodušení jazyka** – snažíme se nezahlcovat dítě obsáhlým výkladem a bohatostí jazyka, ale naopak vše jazykově i obsahově zjednodušovat. Vyhýbejme se květnatosti jazyka obsahující zdobněliny, archaismy, historizmy, slang apod. Zejména ke zdobnělinám máme tendenci tíhnout v prostředí mateřských škol, ale pro dítě s OMJ jsou – hlavně zpočátku – velice matoucí. Naopak se snažíme o užívání jednoduchého a dítěti srozumitelného jazyka a preferujeme spíše krátké věty. Buďme obezřetní také při výběru textů písní, říkadel, pohádek a básní; mnohé z nich obsahují pro dítě nesrozumitelné jazykové výrazy, nadbytečné zdobněliny nebo archaismy. V našem projevu se snažíme důsledně užívat spisovnou češtinu;
- **zřetelnost jazykového projevu** – je důležité mluvit pomalu, dostatečně nahlas, omezit okolní hluk, nemluvit z velké vzdálenosti, výrazně artikulovat a doplňovat řeč gesty a mimikou. Dbejme na to, abychom vždy srozumitelně artikulovali a aby dítě mělo šanci nás u toho vidět. Získává tak nejen sluchovou, ale i vizuální informaci o pohybu mluvidel. Pokud sdělujeme nějaký pokyn a dítě mu ještě v českém jazyce nerozumí, opět mu vizuální podpora umožňuje číst v našich emocích, gestech a pantomimických náznacích. Ty mohou být zpočátku výmluvnější než obsah našeho sdělení. Postupně se však porozumění pokynům upevňuje v závislosti na pravidelném opakování situací v režimu dne a situačním kontextu;

- **trvalost** – protože se dítě učí opakováním, opakujeme často fráze, vybranou slovní zásobu, slovní spojení, formulace a instrukce. Dítě s OMJ tak dostává možnost slyšet výrazy opakovaně a v různých kontextech, porozumět jim a zapamatovat si je;
- **systematičnost** – systematicky navazujeme na již osvojenou slovní zásobu tak, abychom ji logicky rozšiřovali a doplňovali;
- **zájem** – probouzíme zájem dítěte o činnost tak, že vycházíme z jeho oblíbených aktivit, koníčků, předmětů nebo jiných zálib (např. dítě si rádo hraje s panenkami, tak popisujeme části těla panenky). Učením se nového jazyka prostřednictvím zájmů dítěte se může zvýšit dětská motivace k jeho užívání;
- **zpětná vazba a hodnocení** – při výuce jazyka dáváme důraz na pozitivní zpětnou vazbu, abychom probouzeli další motivaci k učení. Oceňujeme i drobné pokroky a zároveň se vyhýbáme jakémukoli výsměchu nebo pohrdání souvisejícími s chybováním nebo nepřesnostmi v řeči (jak ze strany pedagoga, tak ze strany vrstevníků). Jazykové nedostatky opravujeme okamžitým parafrázováním s citlivým důrazem na žádanou změnu.

Při **řízených činnostech** s celou skupinou, v níž se nachází dítě s OMJ, může pedagog uplatňovat tyto **zásady**:

- **práce ve skupinách** – při společných činnostech **vytváříme skupiny** s dítětem s OMJ a dětmi, které už český jazyk dobře ovládají. Děti, které hovoří stejným, ale jiným než českým jazykem, neumísťujeme do stejných skupin. Podobně můžeme kombinovat i místa u stolečků během oběda, při procházce ve dvojicích apod. Dítě s OMJ tak dostává možnost poznávat se s různými kamarády ze třídy, již vzbuzují jeho touhu a potřebu domluvit se;

- **příprava dětí s OMJ před řízenou činností** – před začátkem činnosti s celým kolektivem dětí s OMJ na aktivitu připravíme (např. ukážeme si obrázky slovní zásoby, kterou budeme užívat, a pojmenujeme je);
- **diferenciace úkolů** – i když pracujeme s celým kolektivem dětí, měli bychom mít na vědomí aktuální jazykovou úroveň dětí a podle ní klást dětem otázky tak, aby se necítily vyčleňované z kolektivu;
- **zapojení kamaráda** – dítěti s OMJ může pomáhat práce ve dvojici s kamarádem ovládajícím češtinu, který o tuto aktivitu projeví zájem. Nejde o spolupráci na celý den, ale třeba jen během cesty na hřiště, skládání puzzle apod.;
- **komentování dění** – promyšleně používáme komentář k pojmenovávání věcí, popisu situací nebo aktivit i u všeho, u čeho bychom běžně slovní komentář nepoužili;
- **zapojení asistenta pedagoga / adaptačního koordinátora** – pokud máme ve třídě k dispozici asistenta pedagoga, může nám hodně pomoci. Podporu může poskytnout i adaptační koordinátor určený danému dítěti s OMJ po dobu čtyř týdnů od nástupu do školy (tuto službu poskytuje Národní pedagogický institut ČR).⁶

Přestože se výčet didaktických zásad a postupů může zdát rozsáhlý, jsme přesvědčené, že mnohé z nich uplatňujeme intuitivně a přirozeně. Mají nám pomoci si je připomenout a zamyslet se, zda je v naší třídě uplatňujeme. Jazykový rozvoj dětí s OMJ je dlouhodobý a komplexní proces, který je však zásadní pro budoucí školní úspěšnost. I když se může zdát, že dítě rozumí základní slovní zásobě, komunikuje a má kamarády, neměli bychom se pouze s takovou situací spokojit. Měli bychom se co nejvíce přibližovat očekávaným výstupům v RVP PV v oblasti jazyka. Pedagogická podpora s cíleným systematickým jazykovým rozvojem a důslednou aplikací didaktických zásad jsou cestou k tomuto cíli.

---

⁶ <https://cizinci.npi.cz/>

Odbornou pomoc pro pedagogické pracovníky poskytuje v oblasti práce s dětmi s OMJ i Národní pedagogický institut ČR.⁷ Nabízí vzdělávací programy, metodické a didaktické materiály nebo je možné využít služby online poradenství.

---

⁷ <https://cizinci.npi.cz/>

2 Adaptace a inkluze dítěte s odlišným mateřským jazykem v novém prostředí mateřské školy

2.1 Seznámení s rodinou dítěte

Už prvním setkáním, kterým bývá zápis, začíná **spolupráce rodiny a mateřské školy**. Během něho si můžeme předat **základní informace** o vzájemné komunikaci a práci s dítětem. Toto setkání nemusí vždy poskytnout dostatečný prostor k diskusi všech podstatných specifik, a tak je vhodné si později sjednat **individuální** schůzku. V případě neznalosti mateřského jazyka rodiny se můžeme obrátit na Národní pedagogický institut ČR, který poskytuje **překladatelské a tlumočnické** služby.

Příprava na schůzku může obsahovat nejen obsahovou přípravu, ale i tisk důležitých informací v jazyce, ve kterém rodina komunikuje. Je ideální, pokud schůzka probíhá přímo v **prostorách mateřské školy**, jimiž můžeme rodiče provést. Nakonec je můžeme uvést do **třídy**, kterou bude dítě navštěvovat, kde mimo jiné dostanou možnost seznámit se s prostředím, pomůckami a pedagogy. Je důležité si ujasnit, jak společně budeme **funkčně komunikovat**, jak budeme spolupracovat během **adaptační fáze** dítěte, na jaké **úrovni** v českém jazyce dítě komunikuje, **jakým jazykem** se doma běžně hovoří a zda někdo další v rodině **ovládá** český jazyk. Nápomocné nám mohou také být informace týkající se stravovacích, náboženských, kulturních, jazykových a dalších **zvyklostí** rodiny; samozřejmě s citlivým ohledem na jejich důvěrnost. Ujistíme se u rodičů, že **jméno dítěte** dobře vyslovujeme, popř. se ptáme, jak jinak jej oslovují. Zjistíme, co má dítě **rádo**, co s oblibou dělá, s čím si **rádo hraje**, co jej **baví**, abychom na jeho zájem mohli při vzdělávání navázat.

V **průběhu školního roku** může prohloubení naší spolupráce a vztahů s dalšími rodinami přispět **třídní setkání** a **školní akce**, při kterých se mohou seznámit s dalšími rodinami, a celkově jim tak usnadnit začlenění do českého prostředí. Kulturní a jazykové odlišnosti mohou být také inspirací a předmětem **vzdělávací nabídky**, a právě rodiče dítěte s OMJ nám je mohou předávat. My jim tak dáváme najevo, že se **zajímáme** o jejich odlišné kulturně-jazykové zájemě a zároveň jim v praxi ukazujeme otevřený **inkluzivní přístup** školy.

2.2 Specifika podpory, spolupráce a komunikace s rodinou dítěte

Navážeme-li na předchozí kapitolu, dalším a nepochybně velmi důležitým aspektem práce pedagoga je komunikace **s rodiči** svěřených dětí. Je podstatné, abychom jako pedagogové od první chvíle jednali s rodiči jako s **partnery**, budovali vzájemnou **důvěru** a **motivovali** je ke společné spolupráci a průběžné komunikaci. Jedině ve spolupráci v trojúhelníku **rodina–dítě–mateřská škola** se může dítě plně **integrovat** do nového kulturního prostředí a celkově profitovat z docházky do vzdělávací instituce. Mateřská škola má jedinečnou roli ve vzdělávacím procesu dítěte, protože se jedná o instituci, ve které má pedagog **denní kontakt s rodiči**. V pozdějším věku už pravidelnost setkávání ubývá na četnosti. Důvěrná a funkční **spolupráce** rodiny s mateřskou školou usnadňuje dítěti nejen adaptační období, ale je důležitá pro jeho celkový rozvoj.

Při každodenním setkávání s rodiči budme ohleduplní a kultivovaní ve svém vlastním projevu. Mysleme na to, že od rodičů, kteří nemluví naším mateřským jazykem ani žádným jiným světovým jazykem, vyžaduje velkou dávku **odhodlání a důvěry** postavit se do role partnera učitele a nevytvářet si z důvodu neporozumění různé negativní scénáře. I když si třeba hůře rozumíme, rodič mluví lámanou češtinou nebo pouze gestikuluje, zachováváme **profesionální přístup**, jednáme vlídně a přátelsky. To, že rodiče doposud neovládají český jazyk, neznamená, že jsou neschopní nebo nevzdělaní. Jsme s takovými rodiči naopak velice **trpěliví** a **otevření** ke komunikaci v jakékoli podobě (např. písemné, prostřednictvím gest, lámanou češtinou, prostřednictvím tlumočnicka nebo překladatele, komunikačního deníku, obrázkových karet). Projevujeme **empatii** s jejich situací, snažíme se porozumět jejich **obavám** a **oceňujeme** jejich snahy s úctou. Kdokoli se dostal v cizině do obdobné situace, ví, jak je takový přístup ze strany školy pro rodinu důležitý, a to hlavně v počátcích sžívání se s novým prostředím. Sdílejme s nimi každý **pozitivní moment** a **úspěch** jejich dítěte. Často potřebují povzbudit a ujistit, že je vše v pořádku, že je dítě ve třídě spokojené, že obědvalo, že se zapojovalo či bylo v něčem úspěšné.

Určitě bude velmi vstřícné gesto, pokud se s rodiči domluvíme na **častější komunikaci**. Domníváme se, že vždy ocení informace, jak se dítěti daří,

co se událo a jaké pokroky jsme zaznamenali. Pomocníkem v komunikaci s rodinou může být (při předávání běžných necitlivých informací) třeba i **starší sourozenec** pokročilejší v ovládnání českého jazyka. Každý vynalézavý pedagog si jistě najde cestu, jak být nové rodině, a hlavně dítěti s OMJ, nápomocný a současně respektovat kulturní, jazykové i rodinné zvyklosti.

Příklad z praxe:

Lydia (3 roky) se přestěhovala do ČR bez znalosti českého jazyka stejně jako její rodina. O jejím příjezdu a vstupu do MŠ jsme se dozvěděli asi měsíc dopředu, a tak jsme začali naši přípravu komunikací s rodinou – hlavně s maminkou. Díky překladáči jsme byli schopni vyměnit si základní informace o naší mateřské škole a dítěti. Například jsme jí poslali fotky ze třídy a maminka už dopředu Lydii vyprávěla, jak to u nás ve školce chodí, vyprávěla o učitelích i kamarádech ze třídy. Příchod Lydie do třídy byl velmi hladký a přes drobnou přítomnost nejistoty zvládla adaptační období velice dobře. S maminkou jsme se domluvili, že každý týden jí předáme informace, jak se Lydii daří a co nového se jí podařilo. Maminku to velmi motivovalo i k otevřenosti a vzájemné spolupráci. I když se občas objevila situace, která jí nebyla úplně příjemná a necítila se v ní jistě, vždy jsme se nakonec dokázali domluvit způsobem vedoucím ku prospěchu Lydie.

Je možné, že se popisované postupy zdají časově velmi náročné a nemožné uplatňovat v běžných mateřských školách. Pravdou je, že to, co **investujeme** do vztahu s rodiči na samém počátku, se nám mnohonásobně vrátí v budoucnosti, kdy se na nás budou **s důvěrou** obracet při řešení problémů. Z takové kvalitní a konstruktivní vzájemné spolupráce bude těžit hlavně dítě s OMJ.

Pokud se zrovna v rámci vzdělávací nabídky věnujeme ve třídě místu na Zemi, které je rodině dítěte s OMJ blízké, může rodiče potěšit, když je do mateřské školy pozveme na **sdílení a vyprávění** (např. při sdílení s dalšími rodinami). V případě třídní akce můžeme takto mezi sebou vzájemně nezávazně seznámit i rodiny ostatních dětí. Mohou navázat přátelství, být si oporou a vytvářet **přijímající a otevřenou atmosféru**.

Ač se tomu můžeme snažit předcházet sebevíc, ve vzájemné spolupráci rodiny a mateřské školy se mohou objevit **nedorozumění a nepochopení**. Jejich příčinou mohou být situace, které vnímáme odlišně, často třeba z **kulturních** nebo **jazykových důvodů**. Například v některých kulturách a zemích je na **samostatnost** dítěte trochu jiný pohled než u nás. Je dobré na toto a podobné kulturní zvyklosti pamatovat při komunikaci s rodiči a diskutovat nastavování pravidel. Dítěti s OMJ prospěje, pokud se nám povede představit samostatnost jako **kvalitu**, která bude v životě dítěte odrazovým můstkem k úspěšnému zvládnání každodenních situací a usnadní i přechod na základní školu. Naším společným cílem by mělo být vést dítě k samostatnému **řešení problémů**, **porozumění** okolnímu dění, **naslouchání** druhých, ale také k vlídnému **projevu** vlastního **názoru**. Vrůstání do takové samostatné a vyspělé osobnosti pramení právě už v předškolním vzdělávání.

Příklad z praxe:

Při hře na zahradě se Saša pocházející z Ruska (3 roky) dostával opakovaně do vyhocených situací kvůli nepochopení pravidel hry. Často se o něco přetahoval, křičel a plakal. Zpočátku to vyžadovalo intenzivní vedení ze strany učitelů, téměř stálou interakci, zjednodušený popis a názorné vysvětlování vzniklých nedorozumění. Spolu s rodiči jsme pracovali na tom, aby dítěti v mateřském jazyce doma vysvětlovali, jak podobným situacím předcházet nebo jak je samostatně případně řešit. Po nějaké době, kdy si osvojil základní slovní zásobu a porozuměl tomu, jak situace řešit, začal postupně s vrstevníky namísto agrese verbálně komunikovat. Snáze se dokázal v obdobných situacích zorientovat, oslovit kamarády a zjednodušeně vysvětlit svou libost, nelibost nebo návrhy spojené s pravidly her.

2.3 Příprava (jazykově) přátelského prostředí pro děti a rodiče s odlišným mateřským jazykem

Předškolní vzdělávání je doplňkem **rodinné** výchovy, které v návaznosti na ni zajišťuje dítěti **prostředí**, v němž dochází k učení a jeho aktivnímu rozvoji prostřednictvím poskytování přiměřených a všestranných podnětů. Vzhledem k tomu, že rodiče dítěte s OMJ a mateřská škola společně domlouvají a sledují jeho postup při výchově a vzdělávání, nezapomínejme při restrukturalizaci (jazykově) přátelského prostředí myslet i na **rodiče**.

Před začátkem školního roku můžeme tedy reflektovat, zda naše mateřská škola a třída poskytuje optimální **(jazykové) prostředí**, a to hned ve dvou aspektech:

- materiální podmínky – utváření věcného prostředí poskytujícího dostupnost materiálů a pomůcek;
- psychosociální podmínky – vytváření psychicky bezpečné a důvěrné atmosféry respektující potřeby dětí a uplatňující rovný přístup.

Konkrétní tipy podporující přátelské (jazykové) věcné prostředí:

- **informační nástěnky** – jsou logicky strukturovány, užíváme jednoduchých a krátkých vět a doplňujeme obrázky;
- **moje místo** – pro lepší orientaci dítěte je velmi vhodné umístit na skříňku a židli fotografii dítěte. Dítě vnímá, že má své místo a že do třídy patří. Děti se rády vzájemně dívají na fotografie, což vzbuzuje otázky týkající se jejich obsahu, situace, činnosti, a tedy vedou i k potenciální verbální komunikaci;
- **komunikační deníček** – s rodinou dětí můžeme komunikovat prostřednictvím deníčku (tištěným, elektronickým). Můžeme tak individuálně předcházet možným nedorozuměním a nepochopením souvisejícími třeba s českými tradicemi (např. co obnáší karneval a jak se na něj připravit). Podobně můžeme s rodiči sdílet i textové podklady básní, říkadel, pohádek a písní. Prostřednictvím nich se mohou rodiče s dítětem společně učit českému jazyku;
- **komunikační karty** – v komunikaci s rodiči nám může být nápomocný balíček obrázkových karet znázorňujících situace denního režimu a předměty denní potřeby. Vhodné je vytvořit karty s momenty denní rutiny, aby vedle rodičů i dítě s OMJ vědělo, co ho kdy čeká a přechody z jedné aktivity do druhé byly snazší. Dokonce můžeme vyfotit

konkrétní situaci ve třídě i třeba s novým dítětem, a tím mu přechodové momenty ulehčit. Rodič s dítětem mohou v klidu domova karty společně procházet a vysvětlit si je v jejich rodném jazyce.

Příklad z praxe:

Amalia (3,5 let) se s rodinou právě přestěhovala ze Švédska (mluvila pouze rusky a trochu švédsky). Mamince jsme při seznámení ukázali a vysvětlili denní program ve školce a vysvětlili význam karet s označením denní rutiny (např. fotografie svačiny, řadicích se dětí, výtvarné činnosti, šatny, toalety, školní zahrady). Půjčili jsme je mamince do druhého dne domů. Druhý den jsme dívce během dne ukazovali, co ji následně čeká; vždy s několikaminutovým předstihem. Reakce dívky byly klidné a velmi dobře spolupracovala. Díky zapojení maminky do procesu porozumění těmto kartám se dívka velmi rychle naučila pojmenovávat jednotlivé činnosti režimu dne. Už po několika dnech jí stačilo slyšet klíčové slovo a věděla, co ji čeká a co aktivita obnáší.

Konkrétní tipy podporující přátelské (jazykové) psychosociální prostředí:

- **pozdrav a fráze v mateřském jazyce rodiny** – naučme se pozdravit a několik dalších frází v jazyce, kterým hovoří rodiče dítěte s OMJ. Projevíme tak zájem a otevřenost k jejich kulturnímu a jazykovému zázemí;
- **místo, odkud pocházím** – stejně jako se připravujeme na vstup dítěte s OMJ my učitelé, tak je dobré připravit i vrstevníky ve třídě. Můžeme si během společných chvil povídat o zemi, odkud dítě přichází, ukážeme si obrázky staveb a přírody, pustíme si tamější hudbu a pozitivně vy-zdvihneme kvality občanů země. Projevujeme zájem o jiné kultury, jazyky a etnika a zdůrazňujeme hodnotu pestrosti a jedinečnosti;
- **kamarád průvodcem** – děti ve třídě mohou vstoupit do rolí průvodců, kterými se mohou pro nového kamaráda stát.

Pro celý kolektiv je to velmi cenná zkušenost – učí se respektu, toleranci, porozumění, novým vědomostem a verbální (někdy i nonverbální) interakci s dítětem s OMJ. Dítě s OMJ chce přirozeně s vrstevníky komunikovat a hrát si, a tak ho tyto situace motivují k užívání jazyka;

- **různorodost, tolerance a spokojenost** – vždy se snažíme využít jakýkoliv jev různorodosti u dětí k poukázání na naše odlišnosti, jedinečnosti a zároveň společné znaky. Snažíme se o to, aby se každé dítě cítilo dobře v prostředí třídy, aby bylo obklopeno dětmi a učiteli, kteří mají zájem jeden o druhého. V takovém vstřícném, otevřeném, důvěrném a přátelském prostředí se dítě naučí český jazyk rychleji než dítě, které je frustrované vytržením z jeho obvyklého prostředí a necítí žádnou podporu v novém prostředí;
- **hračka přinášející pocit bezpečí** – na počátku adaptační doby může být hračka zdrojem jistoty a bezpečí. Můžeme se s dítětem jejím prostřednictvím spojit a zahájit komunikaci, představit se, příp. popisovat části hračky, její barvy, tvar, materiál nebo části těla.

Příklad z praxe:

U nových dětí v prvních týdnech jde převážně o klidnou adaptaci a navození bezpečného a přívětivého prostředí. Emmě (3 roky) pomáhalo ve chvílích loučení s maminkou držet plyšovou kočku. Dívku jsme nechali po vstupu do třídy sedět v křesílku i s plyšovou hračkou a dali jí čas na překonání smutku. Byli jsme poblíž, pokud by potřebovala utěšit či pomoci. Dívku zanedlouho zaujaly aktivity ve třídě a hračku automaticky odložila. Po svém každodenním malém rituálu mazlení se s kočkou přesměrovala svou pozornost na prostředí třídy. Tento rituál se každým dnem zkracoval a za několik týdnů již chodila do třídy samostatně a klidně. Byl to pro nás ukazatel, že dívka už překonala odloučení od maminky a je připravená se více soustředit na aktivity ve třídě.

2.4 Adaptace a inkluze dítěte s odlišným mateřským jazykem

Porozumění a přijetí dítěte s OMJ má samozřejmě velký vliv na jeho duševní pohodu a motivaci učit se novému jazyku. S vývojem řeči a výslovnosti je úzce spojen **celkový tělesný a duševní vývoj dítěte**. Dítě, které je vyrovnané, se bude novému jazyku učit s lehkostí a chutí, proto se musí v novém prostředí cítit především přijímané, jisté a v bezpečí. To je úkol **adaptační** fáze, po němž teprve může započít zmiňovaný proces jazykového vzdělávání. **Adaptací** rozumíme proces, během něhož se jedinec sžívá a přizpůsobuje okolnímu prostředí – životu v mateřské škole.

Představme si sami sebe (nebo konkrétní dítě s OMJ z naší třídy) v této situaci: Přicházíme do nového prostředí, cítíme se nervózně, protože je vše nové, neznáme lidi kolem sebe, a ještě nerozumíme žádnému z rozhovorů. Také vás při této představě sevřela úzkost a osamělost? Takto se může cítit dítě první dny v mateřské škole; někdy je doprovází pláč, nechť opětovně přicházet do instituce nebo se odloučit od rodičů. V mnohém se může adaptace dítěte s OMJ jevit velice podobně jako adaptace dítěte ovládající český jazyk, přesto pro dítě s OMJ platí určitá **specifika**.

Zásadním specifikem je to, že dítě s OMJ pochází z jiného jazykového prostředí, nemá tedy v rodině jazykový vzor a v rodinném prostředí nepříjímá český jazyk ani pasivní formou. Neočekávejme proto, že dítě s OMJ bude mít cit pro český jazyk stejně vytříbený jako rodilý mluvčí. Mateřská škola bude pravděpodobně prvním místem, kde se bude s novým jazykem denně setkávat. **Druhým specifikem** je vstup dítěte s OMJ do nového kulturního prostředí, kde se lidé chovají odlišně, hovoří jiným jazykem, mohou i jinak vypadat. Tato reakce na ztrátu kulturních jistot se nazývá **kulturní šok** a na dětskou psychiku klade velké nároky. Právě **jazyková bariéra** a **kulturní šok** můžou v počátku u dítěte s OMJ způsobit různé, někdy velice nepříjemné reakce: nezájem, smutek, apatii, vztek, agresi, útek do vnitřního světa, nemoci nebo do spánku.

Abychom neupozorňovali jen na to, co dítě s OMJ a dítě s českým mateřským jazykem rozděluje, zamysleme se i nad tím, co mají společného. **Společným rysem** je například to, že osvojování jazyka probíhá

postupně, v souvislosti s běžnými každodenními situacemi, a dítě potřebuje především **čas**. Stejně jako když jsme se my jako malé děti učili český jazyk. Nejdříve jsme hodně poslouchali a **pasivně vnímali** jazyk. Teprve potom jsme **aktivně** vyslovovali slova spojená s tím, co pro nás bylo nejdůležitější. Na ně se postupně nabalovala širší slovní zásoba se spojováním do sousloví a krátkých vět. Součástí procesu učení bylo chybování, hry se slovy a gramatikou a samozřejmě i gramatické užití jazyka. Podobný postup rozvoje jazykových dovedností, jako jsme zažili my v našem dětství, čeká i dítě s OMJ v naší třídě. Jedná se o **dlouhodobý proces**, tak nechtějme hned zázraky!

Pokud se vrátíme k myšlence adaptačního procesu, je důležité jej nepodcenit. Význam adaptace se zvyšuje, pokud přijímáme dítě se speciálními vzdělávacími potřebami nebo děti mladší tří let. Naše příprava a plán postupné adaptace může proces významně usnadnit.

Konkrétní tipy k usnadnění adaptace dítěte s OMJ:

Některým tipům jsme se věnovali již v předchozí kapitole, ale jsou samozřejmě využitelné i zde (např. moje místo, kamarád průvodcem, hračka přinášející pocit bezpečí, komunikační karty);

- **postupné prodlužování pobytu dítěte** – v prvních dnech můžeme umožnit do třídy vstup dítěti s OMJ pouze na krátký časový úsek. Následující týden dítě v instituci přebývá třeba už několik hodin, další týden už zůstane i na oběd apod. Rodičům bychom měli poskytnout konkrétní adaptační plán v jazyce, kterému rozumí, příp. česky tištěně nebo elektronicky, aby měli možnost si text doma přečíst a přeložit. Z něj by mělo být patrné, nejen kolik času dítě (s rodičem) bude zůstat v následujících dnech v mateřské škole, ale také jaká práva, prostor, očekávání nebo možnosti spolupráce škola nabízí;
- **adaptační koordinátor** – tuto službu poskytuje Národní pedagogický institut na výpomoc s adaptací a začleňováním dítěte s OMJ do kolektivu. Zpravidla je poskytována

na dobu čtyř týdnů a pomáhá dítěti překonávat mimo jiné i kulturní šok;

- **pozorování** – je zcela v pořádku, pokud se dítě nechce zpočátku účastnit a zapojovat do společných aktivit. Může jen pozorovat, a i tím se mnohému naučí;
- **výběh aktivit** – přemýšlíme nad volbou činností tak, aby byly srozumitelné, tedy aby byly názorné. Dbáme také na implementování aktivit, u kterých není dítě s OMJ závislé na jazyku (např. hra na nástroj, výtvarná činnost, tanec, pohybová aktivita);
- **individuální úkol** – pokud se dítě s OMJ stále nechce zapojovat do skupinových aktivit, můžeme jej pověřit nebo spolu s ním pracovat na jiném úkolu;
- **rituály** – v pocitu sebejistoty a bezpečí dítěti pomůže dodržování rituálů, především v loučení s rodiči (např. zamávání z okna, objetí u dveří třídy);
- **denní režim** – pravidelnost a opakování struktury režimu dne umožňuje dítěti předvídat, pomáhá mu se ve dni orientovat a dává mu jistotu, kdy a co bude následovat (např. po pobytu na zahradě jdeme na oběd a pak přijde maminka). Můžeme jej mít i graficky zpracovaný a dostupný na viditelném místě;
- **pravidla** – pravidla třídy můžeme vytvářet spolu s dětmi a následně je graficky znázornit, aby byly běžně dostupné. Pokud chceme během dne nějaké z nich dítěti s OMJ vysvětlit, můžeme vycházet právě z těchto ilustrací;
- **přítomnost pedagoga** – v nepřítomnosti rodičů bývá jistotou a bezpečným „přístavem“ pedagog. Dítěti můžeme adaptační fázi ulehčit tím, že určité momenty denní rutiny bude mít na starost jeden z učitelů. Především u ranního přivítání a vstávání po odpočinku je vhodné, když ho provádí

dočasně tentýž pedagog (samozřejmě pokud je to v praxi vaší MŠ možné);

- **klíčová slova v mateřském jazyce dítěte s OMJ** – pomocí překladače (Google – přeloží slovo a můžeme si jej i poslechnout) si můžeme vyhledat a naučit se některá slova, slovní spojení nebo celé fráze v mateřském jazyce dítěte. Je to vstřícný krok od pedagoga směrem k dítěti, dítě se zpravidla uvolní, vnímá ho jako spojence, a i při pojmenování předmětů můžeme užívat i jazyk dítěte;
- **zapojení rodičů** – k integraci celé rodiny dítěte s OMJ mohou pomoci i třídní aktivity (např. snídane s rodiči, ochutnávka jídel z různých kontinentů, zahradní slavnost).

PRAKTICKÁ ČÁST

Pro dítě v předškolním věku je typické, že chce poznávat a objevovat svět, chce se zařadit do kolektivu dětí. Nejlépe se tak děje prostřednictvím **hry**, která je v předškolním věku dominantní činností, jež **stimuluje rozvoj osobnosti dítěte**. Hra děti osloví, kladně citově naladí a rozvíjí jeho psychické funkce, jako je tvořivost, fantazie, řeč a myšlení. Prostřednictvím hry děti získávají zkušenosti, ověřují si poznané, uplatňují svou představivost. Během hry mají pocit, že někam patří a také se učí rozvíjet **empatii**.

Proto volíme herní cestu k učení a objevování nového jazyka s dětmi s OMJ. U **jazykových her** je velmi důležité používat jednoduchý jazyk, krátká slovní spojení, srozumitelně a pomalu vyslovovat, nespěchat na dítě, nechat ostatní děti pozorovat nebo je také přímo zapojit do hry.

3 Charakteristika strukturování zásobníku jazykových her

Níže uvedené hry strukturujeme postupně dle didaktických zásad od **nejjednodušších** činností po aktivity **obtížnější** ve smyslu rozvoje jazykových dovedností. Při výběru materiálů a pomůcek postupujeme od **trojrozměrných** objektů přes **dvourozměrné** zobrazení obrázky až k práci se zvuky **bez vizuální podpory**. U dětí se abstraktní myšlení teprve vyvíjí, a je proto vhodné vycházet nejprve z **konkrétních věcí a předmětů** a teprve potom postupovat dál k **abstraktnímu zobrazení**, což představují obrázky a fotky předmětů nebo situací.

Naučit se nový jazyk je pro děti obtížné, obzvlášť pokud je jejich mateřština hodně odlišná. Je tedy nutné stále činnosti **opakovat**, a právě hra je k tomu ideálním prostředkem. Zásobník her směřujících k jazykovým dovednostem obsahuje **osvědčené jednoduché aktivity s českým jazykem**, které je možné snadno uplatnit v prostředí běžných mateřských škol. Všechny **pomůcky**, které používáme, jsou v mateřských školách **běžně dostupné** nebo **snadno vyrobitelné**. Cílem implementování těchto her je rozšiřovat slovní zásobu a rozvíjet další jazykové dovednosti dítěte s OMJ formou hry tak, aby zažilo **úspěch, radost a sociální soudržnost** zároveň. **Elementárnost** her umožňuje svižné pochopení pravidel, okamžité zapojení a proniknutí do zábavného učení českého jazyka. Do

her se může zapojit jak **jedno dítě**, tak i **více dětí**. Umožňujeme zapojení dalších dětí i v průběhu aktivity. Po prvotním vysvětlení, dostatečném porozumění, ukázce a upevnění s pedagogem je mohou děti hrát i samostatně ve **dvojici** nebo **menších skupinách**.

Mějme však na paměti, že izolovaným hraním jazykových her nezajistíme dostatečný jazykový rozvoj dítěte s OMJ, proto neopomínejme důležitost praktického uplatňování komunikace a dialogu v **běžném režimu dne** v mateřské škole (např. přivítání, krátké rozhovory během dne, popis situací kolem nás, čtení během odpočinku).

Jazykové hry a aktivity disponují totožnou strukturou:

1. Jazyková rovina – aktivity zařazujeme do jazykových rovin, v jejichž rámci probíhá jazykový rozvoj;
2. Cíl aktivity v souladu s RVP PV – naplňující dílčí vzdělávací cíle rozvoje řečových schopností a jazykových dovedností receptivních i produktivních a rozvoje komunikativních dovedností – popisuje směr jazykového rozvoje dítěte, ke kterému daná hra směřuje;
3. Věk – pro jak staré dítě je aktivita určena;
4. Pomůcky – materiály, které jsou nutné k dané jazykové hře a které je dobré mít připravené před jejím začátkem;
5. Postup – jednotlivé kroky průběhu herní aktivity s doporučenými slovními instrukcemi pedagoga;
6. Variace – nabízí další možné obměny užití hry s umožněním diferenciací obtížnosti;
7. Poznámky z praxe – upozornění, komentáře nebo podněty z námi osvědčené praktické zkušenosti;
Příklad z praxe – příběh z naší praxe týkající se hry či pomůcky;

9.   Obrazový podklad – názorná obrazová ukázka pro snadnější utvoření představy průběhu jazykové hry.

Hry dělíme dle jazykových rovin tak, aby dítě s OMJ mělo šanci trénovat všechny aspekty nového jazyka. V následující kapitole proto podrobněji popisujeme každou z nich v souvislosti s rozvojem dítěte předškolního věku.

3.1 Lexikálně-sémantická rovina

Lexikálně-sémantická jazyková rovina je kategorie zaměřená na **pasivní a aktivní slovní zásobu**. Slovní zásoba se u dítěte nerozšiřuje stejnoměrně. V komunikaci dítěte s OMJ zpočátku převládá **pasivní slovní zásoba**, na kterou postupně navazuje užívání jednotlivých slov, slovních spojení a vět. Mezi odborníky se obvykle uvádí, že pro dítě je vhodné slyšet nové slovo přibližně **dvěstěkrát**, aby bylo schopné si je zapamatovat a užívat. V procesu zapamatování nových slov hraje podstatnou úlohu nejen počet **opakování**, ale hlavně **situace, citový** doprovod slova a jeho **zvuková** nápadnost. První slova nemusí přesně respektovat gramatické formy a artikulační pravidla. Podstatné je to, že pomocí slova dítě pojmenovává **konkrétní** věc a jeho první slova mohou mít funkci celých vět (např. „brmm“ může znamenat auto, autobus, tátu přijíždějící z práce, mámu vyzvedávající dítě z mateřské školy).

U předškolního dítěte, které mluví svým rodným jazykem, by ve věku šesti let měla aktivní slovní zásoba obsahovat přibližně 2 500–3 000 **slov**. Před nástupem do základní školy by dítě mělo spontánně **vyprávět příběh**, správně **formulovat věty**, **popsat obrázek** nebo popsat **každodenní činnosti**. U dítěte s OMJ máme před sebou nelehký úkol, abychom do co nejvyšší míry usnadnili jeho budoucí školní i životní šance, a jeho slovní zásoba se tedy přirozeně herní formou a s radostí rozšiřovala každým dnem. Jazykové hry se nám osvědčily jako nejlepší vhodná cesta toho dosáhnout.⁸

3.2 Morfologicko-syntaktická rovina

Morfologicko-syntaktická jazyková rovina je kategorie zaměřená na **gramatickou strukturu** řeči. Základ morfologicko-syntaktické jazykové roviny je u dítěte připravován již v období, kdy řeči pouze rozumí, ale do

8 PRŮCHA, J. Dětská řeč a komunikace. Praha: Grada, 2011.

této doby ji aktivně nepoužívalo. Dítě s OMJ, které přijde do mateřské školy, již asi nebude procházet obdobím zvukomalebných citoslovcí tak, jak je tomu v **mateřském jazyce**. Nejspíše začne používat **podstatná jména** v jednotném čísle. Poté s rozvojem slovní zásoby a potřebou komunikovat začne užívat podstatná jména v množném čísle. Později či souběžně slovesa, pak přídavná jména, zájmena, číslovky a jako poslední spojky a předložky. Je to ale samozřejmě velmi **individuální proces** a jak jsme poznamenali dříve, hraje zde roli několik vstupních faktorů.

Dítě rozvíjí svou řeč na základě **správného mluvního vzoru a dostatku podnětů**, které jej stimulují ke komunikaci. U této jazykové roviny lze sledovat vývoj gramatiky na základě tzv. transferu neboli přenosu, kdy dítě nejdříve napodobuje slyšená slova a následně má snahu si je zapamatovat a přenášet na svůj vlastní mluvní projev. U každého dítěte je odlišné, kam až budeme schopni v této rovině v mateřské škole s dítětem s OMJ dojít.⁹

3.3 Foneticko-fonologická rovina

Foneticko-fonologická jazyková rovina je kategorie popisující řeč z hlediska **zvukového** a z hlediska **výslovnosti**.

Sluchová diferenciacie je úzce spjata se **správnou výslovností**, neboť dítě musí být schopno rozlišovat mezi správným a nesprávným zněním. Samotná fixace hlásek se řídí tzv. pravidlem nejmenší námahy. Dítě zpočátku vytváří hlásky, které vyžadují nejmenší fyziologickou námahu, a následně hlásky, které jsou fyziologicky obtížnější.

Fixace jednotlivých hlásek je ovlivněna několika činiteli, a to především nenarušeností a obratností mluvních orgánů, **správným řečovým vzorem**, dostatečně **podnětným prostředím** a v neposlední řadě také vyzrálým **fonematickým sluchem a úrovní intelektu dítěte**. Právě jednoduché jazykové hry, které dále uvádíme, jsou významné pro správný rozvoj dýchání i hlasu.¹⁰

9 KUTÁLKOVÁ, D. Vývoj dětské řeči krok za krokem. Praha: Grada, 2005.

10 KLENKOVÁ, J., KOLBÁBOVÁ, H. Diagnostika předškoláka – správný vývoj řeči dítěte. Brno: MC nakladatelství, 2002.

3.4 Pragmatická rovina

V pragmatické jazykové rovině sledujeme sociální uplatnění osvojených **komunikačních schopností**. Zaměřujeme se na vyjadřování pocitů, potřeb, vyžádání či ohlášení informace nebo na potřebu navazování a prohlubování mezilidských vztahů.

Pragmatická jazyková rovina se rozvíjí v jakékoliv verbální komunikaci, tedy i **ve všech** přiložených hrách. Nicméně v popisu her tuto rovinu uvádíme jen v těch hrách, kde se objevuje ve větší míře, intenzivněji a zřejměji.¹¹

---

11 PRŮCHA, J. Dětská řeč a komunikace. Praha: Grada, 2011.

Závěr

Milé čtenářky, milí čtenáři,

těší nás, že projevujete zájem o teorii i praktický rozvoj jazykových dovedností dětí s OMJ v předškolním vzdělávání.

Hlavním poselstvím této publikace je uvědomění si vlastní pedagogické **odpovědnosti** v celém procesu vzdělávání dítěte s OMJ. Preprimární pedagog má totiž **výsadní postavení** ve vztahu k rodičům i k jejich dítěti s OMJ. Výsada tkví v častém setkávání s rodiči dítěte, která jim umožňuje každodenní interakci a prohloubení spolupráce na společném jazykovém rozvoji dítěte. Pedagog může být pro dítě s OMJ současně jediným správným mluvním vzorem, protože vývoj výslovnosti jeho dětských komunikačních partnerů v MŠ není dokončen. Dítě se nachází v jedinečném věkovém období, ve kterém se rychle vyvíjí a také se svižně učí, a to formou hry. Pedagog by tedy měl v co největší míře podporovat individuální rozvoj každého dítěte; zejména pak u dítěte s OMJ nepodceňovat budování jazykových dovedností. Ty jsou klíčem ke komunikaci, vytváření přátelství, příjemné adaptaci a úspěšné inkluzi.

Z našeho pohledu je jednou z nejdůležitějších oblastí rozvoje v mateřské škole oblast **jazyka a komunikace**, která představuje primární nástroj mezilidské interakce. U dítěte, které nemluví srozumitelně nebo vůbec nerozumí, tak od počátku jeho vývoje dochází k frustraci, nepochopení, podceňování se či vyčlenění z kolektivu.

Naše zkušenosti s dětmi s OMJ, a to zejména s jejich úspěšným jazykovým rozvojem formou her, byly hlavní **motivací k sepsání** této publikace. Domníváme se, že **každé dítě je schopné** rozvíjet své jazykové dovednosti, záleží však hodně na nás, zda jim k tomu dáváme **příležitosti**. Mějme na paměti, že jazykové dovednosti můžeme nejlépe rozvíjet až ve chvíli, kdy se dítě cítí jistě a bezpečně, je přijímáno a respektováno a ve třídě vládne přátelská a důvěrná atmosféra.

Přejeme vám, milé čtenářky a milí čtenáři, aby vám tato publikace přinesla nové nápady a hodně radosti při vaší práci s dětmi.

Petra Slavíková a Klára Hannová

Petra Slavíková:

Petra už od mládí vedla různé letní tábory, adaptační kurzy a organizovala víkendové akce pro děti a mládež na Vysočině. Nejvíce ji však naplňovala práce s dětmi předškolního věku, a tak v Praze vystudovala předškolní pedagogiku a později i pedagogiku pro střední školy. Pokračovala doktorským programem, během něhož měla možnost studovat ve Velké Británii. Inspirovaná zahraničními zkušenostmi začala pracovat v česko-anglické montessori Mateřské škole Duhovka v Praze, kde od počátku hledala cesty k optimálnímu jazykovému rozvoji dětí s odlišným mateřským jazykem prostřednictvím herních aktivit spolu se svou kolegyní Klárou.

Klára Hannová:

Klára při studiu střední pedagogické školy objevila svůj životní zájem – pomáhat dětem na jejich cestě ke vzdělání. Po studiu VŠ, kde vystudovala učitelství pro 1. stupeň ZŠ, se ještě na chvíli vzdělala do oboru cestovního ruchu, aby si potvrdila, že pracovat jako pedagog je pro ni tou pravou cestou. Působila několik let jako učitelka 1. stupně na pražské ZŠ s rozšířenou výukou jazyků a později díky svým dětem objevila montessori pedagogiku. Žila s rodinou v Německu, ve Francii a v USA, kde vystudovala kurz montessori pedagogiky v americké Montaně. Poté pracovala několik let jako učitelka ve školce v Nashvillu v Tennessee. Po návratu do Čech nabyté zkušenosti s dětmi s odlišným mateřským jazykem zúročila jako učitelka v mateřské škole Duhovka. Vývoj jazyka v předškolním období je oblast, ve které se snaží svoje poznatky začlenit do aktivit a her pro děti. Společně se svojí kolegyní Petrou je vyvíjí pro děti přicházející do jejich třídy z cizojazyčného prostředí.

Charakteristika mateřské školy

Autorky pracují v česko-anglické montessori Mateřské škole Duhovka v Praze. Ve třídě jsou rodilí mluvčí v obou jazycích, a děti se je tedy přirozeně učí v reálných situacích běžného režimu dne. Vzdělávací nabídka vychází z montessori pedagogiky, v níž převládá učení prostřednictvím pozorování, manipulace a praktické smyslové činnosti individuálně nebo v menších skupinách. Pomůcky, hry a aktivity v jazykové oblasti si autorky vytvářely postupně a samostatně na základě vlastních pedagogických zkušeností. Vedly je k tomu specifické potřeby dětí s odlišným mateřským jazykem navštěvující třídu v hojném počtu. Vzhledem k jednoduchosti jazykových her a jejich všeobecné platnosti jsou autorky přesvědčené, že jsou dobře uplatnitelné i v režimu běžných mateřských škol.

Petra Slavíková a Klára Hannová

Hrou k jazykovým dovednostem dětí předškolního věku s odlišným mateřským jazykem

Obsahová korektura: Alice Kourkzi, Hana Splavcová, Milena Kmentová

36 stran. Vydání první

ISBN 978-80-7578-041-6 (pro online verzi)

Vydal Národní pedagogický institut České republiky,

Senovážné nám. 25, 110 00 Praha 1, 2021

Aktuální informace o publikacích Národního pedagogického institutu ČR najdete na www.npi.cz

ISBN 978-80-7578-041-6 (pro online verzi)

© Národní pedagogický institut České republiky, 2021